

model promotes patronage willingness to work with older people in the students of specialty "Social work". Expediency developed methodological support to the molding stage experimental research.

Key words: readiness, experimental study, patronage work, older people, the future social worker.

УДК 37.035:31662

Капська А. Й.

ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті в оглядовому плані представлено цілісне бачення й осмислення проблеми становлення соціальної роботи в Україні за останні двадцять років, в центрі уваги якої є проблеми людини. Кожен крок у розвитку соціальної роботи як виду професійної діяльності відображає свої особливі аспекти у розвитку професії, у визначенні напрямів роботи, у характеристиці об'єктів, на які соціальна робота орієнтована. Відзначено, що професійна діяльність соціального працівника охоплює три досить широкі сфери: соціальну терапію, соціальну роботу з різними групами, соціальну роботу в громаді. Виявлено, що соціальна робота як професія має пограничний характер і включає необхідні елементи суміжних професій, що дозволяє соціальному працівникові обмінюватись інформацією, інструментарієм і технологіями. Акцентовано увагу на особливості професійної діяльності соціального працівника – це посередництво, як відображення інтегральності, пограничності і цілеспрямованості на людину.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, види діяльності, сфери соціальної роботи, професія, практична діяльність, навчальна дисциплін, функції соціального працівника.

Сучасне суспільство України виробило особливий механізм, який поряд із сім'єю, власністю, державою та іншими соціальними інститутами, забезпечує певну стабільність суспільства. Таким механізмом можна назвати соціальну роботу, яку ми розуміємо як професійну діяльність, яка спрямована на допомогу тим, хто її потребує. В чому полягає особливість соціальної роботи? Які основні тенденції простежуються у її становленні? Розкриття означених питань і обумовлює актуальність статті та окреслює її мету.

Наразі соціальна робота є сучасною формою соціальної допомоги, що з'явилась на основі певних соціокультурних передумов конкретного суспільства. Поява соціальної роботи простежується досить виразно ще в кінці ХІХст., коли вона почала перетворюватись у професійну діяльність. При цьому її витoki простежуються у добродійній діяльності у поєднанні з системою державної допомоги окремим категоріям населення. А відтак, з'явилась потреба в людях, котрі здатні були надати кваліфіковану допомогу людям, що сприяло

появі соціальних працівників. Проте професійна допомога не усунула із соціальної сфери добродійну діяльність, яка відображала співчуття до нужденних людей.

Слід зазначити, що в кінці XIX ст. у сфері добродійності почали діяти досить потужні громадські організації, зусилля яких підсилювались гуманною діяльністю релігійних конфесій та окремих осіб. Не дивлячись на незаперечні її успіхи, досягнуті в цей період у сфері соціальної допомоги людям, спостерігалася відсутність професіоналізму, що не дозволяло ефективно допомагати людям у вирішенні низки соціальних проблем.

Саме в цей період в Європі посилюється державна допомога, і поступово в Росії з'являються елементи законодавчого врегулювання діяльності і відносин у соціальній сфері та створюються спеціальні органи й установи, які мали право реалізувати політику держави [1].

Отже, добродійна діяльність і державна допомога створювали умови, за яких соціальна робота ставала самостійним напрямом.

Перетворення можливостей соціальної роботи в реальність (мається на увазі – у професію) розпочалося з часу підготовки спеціалістів, що, безперечно потребувало створення навчальних закладів, конкретних організаційних структур. На даному етапі практики вони стали першими помічниками у створенні цих структур і водночас домагалися соціального захисту працівників соціальної сфери.

Становлення даної професії, яка завершилось в Європі перед другою світовою війною, майже не вплинуло на стан справ в інших країнах. Проте післявоєнний період гостро поставив питання – необхідно було вирішувати низку проблем і якості соціальної роботи зокрема. І якщо до 50-х років ХХст. соціальну роботу розглядали як допомогу тим, хто в кризовому стані, то поступово її почали розглядати як вид діяльності, спрямований на реалізацію прав громадян. Точніше, проблеми, з якими люди стикалися щоденно стали розглядається як наслідок невиконання того, що їм належало отримати за законом.

Постановка і сприйняття цієї норми спонукали до відображення змісту й особливостей соціальної роботи в соціальному законодавстві, а це, у свою чергу, привело до створення етичного кодексу соціального працівника. Такий кодекс включає норми моральної поведінки та відносин соціального працівника і клієнта.

Зміни у світовій цивілізації, становлення самостійної України не могли не вплинути на характер і особливості соціальної роботи в нашій державі. Поворот України до ринкової системи активізував роботу всіх соціальних інституцій і наблизив їх до населення не лише територіально, а й змусив врахувати конкретну категорію тих, хто потребує допомоги, захисту і підтримки. Тому не дивно, що сьогодні в законодавстві України зафіксовано право кожної людини на допомогу з боку соціального працівника.

У зв'язку з певними змінами і традиціями в нашій державі основним фактором, що визначає в ній розвиток соціальної роботи, є держава, хоча одночасно функціонують громадські і приватні соціальні агентства. До речі, їх

вплив на якість соціальної роботи в останні два роки є досить активним і значним.

Тому сьогодні можна говорити про соціальну роботу як про один із різновидів соціальних дій: спрямування зусиль у професійній соціальній роботі «на створення умов за яких клієнт буде функціонувати на принципах самодостатності», а також на проведення корекційної і реабілітаційної роботи з особами девіантної та асоціальної поведінки. Причому, соціальна робота обумовлена як розвитком суспільства, так і проявом окремих особливостей, а сфера соціальної роботи розширюється одночасно і відповідно з розширенням масштабів соціальних зв'язків у суспільстві.

Слід зазначити, що до соціальної роботи часто помилково відносять послуги допоміжного чи технічного персоналу соціальних служб чи добродійних організацій, котрі займаються соціально-побутовим обслуговуванням, чия праця зазвичай не потребує високої кваліфікації чи спеціальної освіти. В той же час професійні послуги спеціаліста соціальної роботи, який вирішує особистісні проблеми клієнта на рівні консультанта, педагога, спеціаліста-координатора, дослідника, потребує ґрунтовної теоретичної і практичної фахової підготовки. Це дозволяє говорити про те, що професійна діяльність соціального працівника поступово охоплює три широкі сфери [1]:

- 1) соціальну терапію на особистісному й сімейному рівнях з метою соціальної адаптації і реабілітації індивіда та вирішення конфліктних ситуацій у контексті середовища, що його оточує;
- 2) соціальну роботу з групою, до того ж групи характеризуються за віком, за статтю, за інтересами чи схожими проблемами. В окремих випадках соціальний працівник має справу з асоціальними групами чи навіть кримінальними (дитяча чи підліткова злочинність, бродяжництво, молодіжні угруповання асоціального характеру);
- 3) соціальна робота в громаді, за місцем проживання, яка спрямована на надання низки послуг у громаді зміцнення соціальних зв'язка, створення сприятливого соціально-психологічного клімату на конкретній території, а також на підтримку соціальних ініціатив у громаді, груп самопоміги.

Вище зазначене диктує специфіку соціальної роботи, що базується на певній системі знань, критеріях і принципах, які реалізуються завдяки особистості професіонала. При цьому життєздатність професії пов'язана, перш за все, з тим, що вона забезпечує ефективність способів вирішення особливих завдань, але, на жаль, в умовах обмежених ресурсів. Це дозволяє розглядати професійні знання як особистісні якості, які допомагають у різних ситуаціях вирішувати питання щодо допомоги тому чи іншому клієнтові. Сформовані компетентності фахівця соціальної сфери по суті диктують напрям і зміст соціальної роботи.

Прогнозування необхідного професіоналізму має чималий вплив на всю організацію соціальної роботи: від добродійності до законом обґрунтованої соціально спрямованої діяльності. Саме професіоналізм є тим ідейним

стрижнем у діяльності спеціалістів і об'єднує їх за родом діяльності у професійну групу зі своїми функціями і цілями.

Аналізуючи наразі низку теоретичних досліджень і практичні надбання (А.Й. Капська, О.Г. Карпенко, О.І. Холостова), можна зробити висновок, що професія соціального працівника досить тісно пов'язана з різними галузями наук і різними спеціальностями. Тому іноді з'являються дискусії: чи може бути соціальна робота самодостатньою професією, самостійним науковим напрямом. Адже ще й до сьогодні «соціальна робота» не має наукового шифру, що дозволяло б вести конкретні дослідження, захищати дисертації. Виходить так: спеціальність є, теорія є, практика актуальна, а як довести, що це є самостійна багатоаспектна галузь неможливо, оскільки МОН України не осмілюється прийняти відповідного рішення.

У зв'язку з висловленими твердженнями слід зробити акцент ще на одній принциповій особливості соціальної роботи як професії - на її пограничному характері, оскільки вона і в теорії, і в практиці сконцентровує необхідні елементи суміжних професій. Слід зазначити, що це не є штучним приєднанням окремих «наукових територій», це швидше є, як доводить Курбатов, «режим взаємного обміну інформацією, інструментарієм, технологіями».

Сьогодні практика уже довела, що соціальна робота соціального працівника відрізняється від роботи вчителя, соціолога, соціального педагога, психолога. Якщо кожен із них працює з певною людиною чи групою людей лише стосовно однієї проблеми, то соціальний працівник приймає їх за цілісного об'єкта, у єдності низки проблем. Можна сказати, що для соціальної роботи притаманна орієнтація на реальних людей з їхніми труднощами, болями і радощами. При цьому найбільш виразно проявляється особливість діяльності соціального працівника – це посередництво. І як доводять дослідники [3;6], саме посередництво є відображенням її інтегральності, пограничності і спрямованості в комплексі на людину чи групу реальних людей. Тому соціальний працівник виступає посередником між клієнтом і соціумом.

Аналіз реальних ситуацій і змісту посередництва дозволив виявити кілька напрямів його здійснення, зокрема: між клієнтом і різними соціальними інститутами; між клієнтами й іншими спеціалістами (психологом, педагогом, юристом тощо); між іншими спеціалістами й організаціями, які залучаються до вирішення життєвих проблем клієнта; між різними клієнтами при вирішенні їхніх проблем.

Без сумніву, здійснення домінуючої посередницької функції можливе за певних умов: розуміння соціальним працівником проблем клієнта; його здатність сприймати й переживати проблему клієнта; здатність соціального працівника до адекватного розкриття життєвих проблем клієнта; знання всіх можливих ресурсів, які можна використати при вирішенні проблем клієнта; знання інструментальних можливостей кожної із суміжних професій та залучення різних представників до участі у вирішенні гострих проблем клієнта; уміння взаємодії з різними фахівцями, що забезпечує ефективно співпрацювати; делегування клієнтом соціальному працівнику відповідних повноважень у вирішенні його питань; визнання права соціального працівника на часткове

повноваження суміжних професій.

Слід звернути увагу на те, що соціальна робота здійснюється завдяки діяльності соціальних служб і соціальних установ. Їхнє завдання полягає в тому, щоб впроваджувати в життя соціальну політику держави, сприяють нормальному функціонуванню соціального середовища і підтримувати соціально комфортну стабільність у суспільстві шляхом оптимізації життєдіяльності людини. У цьому плані значну позитивну роль відіграють державні установи, громадські і приватні організації, які утворюють своєрідну систему соціального захисту, соціального забезпечення і соціального обслуговування населення; вищі і середні спеціальні навчальні заклади, які готують спеціалістів для даної галузі.

Метою соціальної роботи, незалежно від моделі теоретичної і практичної підготовки, є підтримка особистості клієнта (психологічна, економічна, юридична, педагогічна, медична). Розглядаючи коло завдань, які вирішує соціальний працівник, слід звернути увагу на досить широкий діапазон тих навичок і умінь, які потребуються соціальними працівниками для їх роботи з клієнтом. Якщо розглядати в контексті практичної роботи перелік обов'язків соціального працівника, які він має виконувати як професіонал, то можна назвати такі: виявляти і допомагати подолати негативні почуття, які впливають на людей і на нього самого; пізнавати і попереджувати прояв агресії і вороже ставлення у відносинах людей; сприяти наданню фізичної підтримки тим категоріям, які цього потребують розуміти й оцінювати відносини між людьми з метою налагодження позитивного сприйняття соціумом; захищати тих, хто потребує, відповідно до закону; допомагати використовувати кожним клієнтом власного потенціалу для соціального захисту; допомагати кожному клієнту справлятися з труднощами шляхом підтримки, реабілітації, захисту корекції.

Розглядаючи завдання соціальної роботи, її функції й обов'язки соціального працівника, можна висловити думку про те, що означене не вичерпує всі аспекти його діяльності, але вони дозволяють виявити головну ідею: уміння і бажання іти до людей, добирати форми спілкування з ними, щоб допомогти їм. При цьому саме у спілкуванні соціальний працівник проявляється і як представник держави, котрий допомагає членам суспільства, групі, клієнту, виступає як дослідник, посередник, довірена особа, аналітик соціальних проблем у суспільстві. Для соціального працівника інтереси клієнта завжди мають бути на першому місці, але при цьому він сприяє створенню таких умов, коли клієнт має максимальну можливість самовизначитися, приймати рішення щодо власних проблем, володіти методом усунення власних «больових» точок, критично оцінювати реальну, об'єктивну ситуацію і шукати у ній позитивну опору, підтримувати в клієнта його самодостатність, віру і готовність до самопомоги.

Є ще один аспект у діяльності соціального працівника - це гуманність, яку ми розглядаємо як людяність, людинолюбство, повага до іншого. Гуманістичний підхід до соціальної діяльності є одним із важливих факторів успішної професійної діяльності. Саме актуалізація суспільних відносин, свідчать про відносно високий рівень розвитку соціуму, спроможного

підтримати людей, котрі потребують допомоги. А посилення в соціумі гуманістичного духу у плані розуміння людини передбачає віру в її творчий потенціал, готовність до подолання перешкод і соціальної адаптації в досить складних ситуаціях життя.

Не можна сьогодні обійти питання про соціальну роботу як про науку, оскільки особливою рисою соціальної роботи як теорії є те, що вона набула власного розвитку після визнання соціальної роботи як професії. А відтак нова теорія народжувалась в результаті нагальної потреби в ній суспільства на новому політичному і соціально-економічному етапі розвитку, а також у зв'язку з потребою в технологіях і науково-методичних рекомендаціях для надання соціальної допомоги різним людям, котрі опинились у складній ситуації. Поступово методологія соціальної роботи окреслила свій предмет, і об'єкт, в якому може бути присутнім як клієнт, так і соціальний працівник. При цьому генеруючим початком стало теоретичне знання, яке лягло в основу соціальної практики і соціальної науки.

Проте, не дивлячись на багатоаспектність теоретичних положень про практику соціальної роботи, її змістово-функціональна характеристика може бути виражена в діяльності, спрямованій на зміни, які орієнтовані на сприяння в гармонізації відносин між індивідом і соціумом, забезпечення добробуту громадян, формування почуття особистої відповідальності за власний і загальний добробут.

Останній крок у русі соціальної роботи в Україні є становлення соціальної роботи як навчальної дисципліни [2; 3]. Уже доведено і в теорії, і в практиці, що навчальна дисципліна у вищих навчальних закладах України знаходиться на перехресті різних наук, хоча при цьому в ній наявні такі блоки, як історія, теорія і технологія соціальної роботи. Доведено, що «соціальна робота» як навчальна дисципліна допомагає студентам оволодіти теоретичними знаннями стосовно соціальної політики в державі, визначити об'єкт, на який вона спрямована (окремі індивіди, сім'ї, громада тощо). Привертає увагу той факт, що для майбутніх соціальних працівників найбільш складним є оволодіння різними технологіями, які дозволяють забезпечити посередництво між тим, хто потребує допомоги, і тим, хто може йому допомогти. Але найбільш значущим аспектом у діяльності соціального працівника є уміння стимулювати в клієнта бажання до самостійної соціально значущої діяльності, здійснювати самокорекцію, знаходити потенціал людського ресурсу. При цьому, отримавши знання і практичні навички спеціаліст соціальної роботи має бути готовим до організаційно-управлінської, науково-педагогічної та практичної діяльності у соціальній сфері.

Соціальна робота як навчальна дисципліна пройшла зовсім невеликий шлях у своєму становленні, але вона засвідчила тенденцію до розширення в системі вищої освіти спеціалізованих інститутів і коледжів, хоча загалом сьогодні відчувається обмаль кадрів вищої кваліфікації. Це пояснюється досить кардинальними змінами в соціально-економічній ситуації країни, що потребує перебудови й удосконалення стандарту підготовки соціальних працівників, змістового наповнення освітньо-професійної програми та навчальних курсів,

головною ідеєю яких є реалізація компетентнісного підходу до професіоналізації соціальних працівників.

Отже, низка зазначених питань, що, певною мірою, відображають коротко тенденції становлення соціальної роботи, потребують більш продуктивного наукового підходу до реалізації даного напрямку життєдіяльності суспільства з орієнтацією на найбільшу цінність цього суспільства – Людину.

Використана література:

1. Курбатов В.И. Социальная работа. – К.: - Изд-во «Феникс», 2003. -480 с.
2. Соціальна робота: навч. посібник за ред. Капської. - К.:Видавничий дім «Слово», - 2011 – 311 с.
3. Соціальна робота в Україні: теорія і практика/За заг.ред. А.А. Ходорчук. - К.ДЦССМ, 2002. – 172 с.
4. Холостова Е.И. Социальная работа. - М.: Изд-во «Дашков и К», 2007. – 668 с.
5. Карпенко О. Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника: навч. посібник. – К.: Видавничий дім «Слово», 2014. - 192 с.
6. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціального працівника. – К.: УДЦССМ, 2004. -164 с.
7. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. - К.: ДЦССМ, 2002. - кн4.- 536 с.

КАПСКАЯ АЛЛА ИОСИФОВНА, Тенденции становления социальной работы.

В статье в общем плане представлено целостное видение и осмысление проблемы становления социальной работы в Украине за последние двадцать лет, в центре внимания которой есть проблемы человека. Каждый шаг в развитии социальной работы как вида профессиональной деятельности отражает свои особенные аспекты в развитии профессии, в определении направлений работы, в характеристике объектов, на которые социальная работа ориентирована.

Отмечено, что профессиональная деятельность социального работника охватывает три достаточно широкие сферы: социальную терапию, социальную работу с различными группами, социальную работу в обществе. Выявлено, что социальная работа как профессия имеет пограничный характер и включает необходимые элементы смежных профессий, позволяет социальному работнику обмениваться информацией, инструментарием и технологиями.

Акцентируется внимание на особенности профессиональной деятельности социального работника - это посредничество, как отражение интегральности, пограничности и целеустремленности на человека.

Ключевые слова: социальная работа, социальный работник, виды деятельности, сферы социальной работы, профессия, практическая деятельность, учебная дисциплина, функции социального работника.

KAPSKA ALLA, *Development tendencies of social work.*

The article presents in general a holistic vision and understanding of the problem of social work development in Ukraine over the last twenty years, in the center of attention of it there are the problems of a person. Each step in the development of social work, as a professional activity, reflects its particular aspects in the development of the profession, in identifying areas of work, in the characteristics of the objects to which social work is oriented.

It has been noted that professional activity of a social worker covers three broad areas: social therapy, social work with groups, social work in the community. It has been revealed that social work as a profession has a boundary characteristic and includes the necessary elements of related professions and that allows the social worker to share information, tools and technologies.

The attention has been focused on the peculiarities of professional activity of social worker. This is the mediation as a reflection of integrality, boundary characteristic and dedication on the person.

Keywords: social work, social worker, activities, fields of social work, profession, practical activity, discipline, functions of social worker.

УДК 378.136(54)

Карпенко О. Г.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті проаналізовано та розкрито суть соціально-педагогічного моніторингу, який може бути використаний у процесі підготовки соціальних працівників в умовах ВНЗ. Доведено ефективність змісту методів, форм, методик формування готовності майбутніх соціальних працівників до зазначеного виду професійної діяльності. Розглянуто та проаналізовано теоретико-методологічні позиції щодо ролі певних технологій. Визначено рівні та показники сформованості готовності до соціальної роботи у студентів на різних курсах навчання. Обґрунтовано доцільність розробленого науково-методичного забезпечення у процесі теоретичної підготовки соціальних працівників до майбутньої практичної діяльності.

Ключові слова: педагогічний моніторинг, Державний галузевий стандарт, педагогічні технології, готовність до соціальної роботи, науково-методичне забезпечення.

Сьогодні введення у вищих навчальних закладах України модульної системи навчання студентів створює ефективні умови для постійного моніторингу рівня знань і умінь, що дозволяє нам судити про рівень їх готовності до професійної діяльності. Адже кожен модуль у тій чи іншій формі